

Pavillon fra Landsudstillingen tilbage i Århus

Af Henning Spure Nielsen

I foråret 2002 blev Foreningen for Bykultur i Århus opmærksom på, at en bygning med en interessant historie stod for nedrivning i Nærum. Foreningen tog kontakt til Den Gamle By, som med økonomisk støtte fra Inge og Asker Larsens Fond kunne flytte bygningen tilbage til Århus. Formand for Foreningen for Bykultur, Henning Spure Nielsen, giver her et rids af pavillonens historie. Henning Spure Nielsen er cand.mag. i historie og kunsthistorie og forhenværende rektor for Aarhus Katedralskole.

En dag i maj 2003

Der var en trykket stemning i haverne denne onsdag i maj 2003. Jeg havde været der før, var for længst kommet på talefod med såvel sheriffen himself, det var Gert, som med hele hans synlige beredskab af mestendels pensionister med forskellig social og faglig baggrund. Fælles for disse glade og tilfredse mennesker var og er, at de med visse begrænsninger har lod og del i havekolonien Wesselsminde, som i 1970'erne blev anlagt på jorder i Nærum tilhørende Søllerød Kommune.

Lod og del, med visse begrænsninger, Søllerød Kommune og så videre. Forstå det ret. Det er nu en gang den kårede Gert og hans folk, der tidligt og sent, men aldrig om natten, er på færde herude, hvor Mølleåen, Rådvad og Jægersborg Hegn udgør en kulisse, som i allerhøjeste grad er med til at skabe en landskabelig idyl ud over det sædvanlige. Det er Gert og hans bagland, der hersker og bestemmer. Sådan da! Grundloven med dens bestemmelser om ejendomsrettens ukrænkelighed skal jo respekteres. Det er Gert naturligvis helt på det rene med. Men hvis man på rådhuset i Holte fornemmes at være på vej til utidigt at blande sig i forholdene ude i Wesselsminde, ja, så forstår havekoloniens hold af småforpagtere at gøre sig gældende ... altså, så langt mulighe-

Anton Rosens pavillon "Blækhuset" i Wesselsminde Haveforening. Pavillonens seks forskellige stadier under nedtagningen i Nærum. Arkitekt Niels Meyer fra Den Gamle By var projektansvarlig, menstørmester Jens Greve fra Mariager og møllebygger John Jensen fra Hønsingeforetogselv nedtagningen. Fotos Else Snebjerg.

derne og velanstændigheden rækker.

Stemningen var ikke, som den plejede at være. Men tilstandene havde også undergået ændringer, ingen kunne undgå at lægge mærke til. Midt inde i kolonien var der som noget nyt og ganske anderledes en stor, tom plads. En tomt, som udgjorde et tomhedens rum, der på den ene side kunne befordre tristhed og ærgrelse ved tanken om, at en markant og særegen og dertil nyttig bygning, som "altid" havde været der, nu var borte – og på den anden side et tomhedens rum, der kunne give anledning til forventninger om, at noget nyt, smukkere og bedre ville træde i stedet. I stedet for arkitekt Rosens og Politikens århusianske landsudstillingspavillon fra 1909. Cirkelrund og noget for sig selv alene derved, at pavillonen længe havde været anset for at være den eneste bevarede bygning fra "Den hvide By ved Havet". Denne betegnelse havde fagfolk og presse i deres rosende omtale af Landsudstillingens arkitektur heftet på det storslåede anlæg, som senere er blevet betegnet som Anton Rosens "egentlige gennembrud".

Nu var jeg som formand for Foreningen for Bykultur i Århus på ny til stede i Wesselsminde. Søllerød Kommunes byplanchef, Kaj Sørensen, havde bedt mig komme, for at han på borgmester Erik Fabrins vegne kunne overrække et gavebrev som det formelle bevis for, at den gamle, nu nedtagne pavillon, var sikret en ny fremtid i Købstadmuseet Den Gamle By i Århus.

Blandt haveforeningens medlemmer forstod man godt motiverne og det rimelige i, at man fra Søllerød Kommunes side viste sig imødekommende over for århusianske ønsker om at få Politikens pavillon tilbage til oprindelsesstedet. Men kunne man gå ud fra, at kommunen samtidig ville være indstillet på at tilgodese Wesselsminde med et nybyggeri, som tilnærmelsesvis kunne træde i stedet for et restaureret og istandsat hus af Rosen?

Det havde i øvrigt været i elvte time, man på rådhuset i Holte i foråret 2002 fik en opringning fra arkitekt Bue Beck fra Foreningen for Bykultur, som satte uret i stå. Pavillonen havde, sagt lige ud ad landevejen, gennem nogen tid befundet sig på afgrundens rand.

Tvivlen hos Wesselsminderne var ikke til at tage fejl af, og stemningen var derefter. Underlig og anderledes og alligevel

Glade børn foran pavillonen i Wesselsminde Feriekoloni, hvor pavillontjentesomopholds-og spisestueforbørnene. Billedet er udateret, men bilen i baggrunden lader formode, at det er taget i slutningen af 1930'erne. Foto Holger Damgaard.

præget af forståelse for gæstens umiddelbare og givetvis synlige glæde ved, at i hvert fald første fase af et for Foreningen for Bykultur usædvanligt projekt efter mange gode kræfters medvirken så ud til at skulle blive til virkelighed.

Birger får brev fra sin mor

I ventetiden før byplanchefens ankomst til Wesselsminde bød havekoloniens folk på en genstand i de tilstødende lokaler, som nu, efter at pavillonen var væk, snarere kunne betegnes som frastødende. Snakken gik om fortid, nutid og fremtid, og da jeg spurgte, hvorvidt der i forbindelse med nedtagningen af pavillonen var fundet noget af interesse, var svaret først afvisende, ... og dog: På opslagstavlen havde håndværkerne efterladt en lap papir, som vist ikke kunne stilles andet i udsigt end en tur i papirkurven.

Der viste sig at være tale om en yderst ydmyg, men trods alt ikke helt uinteressant levning, for nu at bruge et klassisk

udtryk fra historiens verden. En ufrankeret, noget medtaget hvid konvolut med tydelig angivelse af afsender, men uden egentlig adresse og dermed formentlig beregnet for intern postbefordring efter aftale med Politiken. På konvoluttens forside står skrevet med let læselig blokskrift:

Kære lille Birger! Hvor bliver Brevet af Fra dig, nu længes jeg efter at høre fra dig, du er vel nok Heldig med Vejret du Tørster vel i denne Varme så her har du Penge til Is eller Sodavand, du får Brevpakke Tirsdag! Kærlig Hilsen fra os alle – Mor.

Jeg har fundet frem til "Kære lille Birger"! Han er nu 44 år gammel, bosat i Jylland og har det godt. Birger husker ikke brevet fra sin mor, men opholdet på Politikens feriekoloni Wesselsminde i sommeren 1968 eller 1969 står klart prentet i hans erindring. Birgers mor, som boede på det indre Østerbro, et stenkast fra Rosenvængets Kvarter, blev alene med fire børn i 1967. Med to noget ældre brødre og en lillesøster var Birger nummer tre i rækken og den, moderen frygtede kunne komme i klemme under opvæksten. Birger blev optaget som elev på Det Kongelige Vajsenhus, og hermed stod vejen åben for frisk luft, smuk natur, alskens oplevelser og mange jævnaldrende kammerater i ferieparadiset i Nærum.

Cavling opretter Wesselsminde

Svaghørnskolonien eller friluftsskolen Wesselsminde oprettedes i 1906 af Politikens navnkundige chefredaktør Henrik Cavling. Cavling havde hjertet på rette sted, Politiken var af mange grunde med på noderne, og tiden var til den slags eksperimenter. Rundt om i Europa og USA var ideen slået an. Med en dagfriluftsskole på en gård i Københavns omegn oprettet i 1905 og med Wesselsminde året efter var Danmark kommet med. Det skulle dog vare en menneskealder, før den første og eneste danske helårsfriluftsskole, Skolen ved Sundet på Amager, kunne indvies i 1938.

Uden en storslået gave fra Cavlings gode ven, konsul Poul Nørgaard på ejendommen Wesselsminde, var det dog næppe kommet så vidt, at et brev fra Birgers mor skulle komme for dagens lys i foråret 2003. Nørgaard skænkede den fornødne grund til formålet og lod opføre et bjælkehus til brug for københavnske skolebørns sommerophold. Hertil kom så i

Tegning af Wesselsminde. Forsideillustration til "Politikens kolorerede Søndags-Tillæg" fra 30. april 1911. Tegneren er efter alsandsynlighed Rasmus Christensen (1863-1940).

1910 Cavlings idé om at flytte Politikens århusianske landsudstillingspavillon til Wesselsminde, hvor den ikke alene kunne pynte, men også bruges som opholds- og spisestue for børnene, når vejret var dårligt.

Sådan gik det så, med de nødvendige tilpasninger til velfærdsstatens ændrede krav og behov og til skiftende socialpædagogiske nybrud, indtil 1970. Med den tilføjelse at kolonien i 1911 var gjort til en selvejende institution, som Politiken dog til stadighed og med held gjorde sit bedste for at holde i live. Velbesøgte julekoncerter og friluftsspil i Dyrehaven bidrog til det gode formål, men myndighedskrav om helt nye kloakanlæg viste det sig umuligt at efterkomme inden for de givne økonomiske rammer. Søllerød Kommune købte grund og bygninger, som efter nogen tids rumlen frem og tilbage

stilledes til rådighed for en nyoprettet Wesselsminde Haveforening. Feriekolonien flyttede til Saunte syd for Hornbæk og overlevede i ny skikkelse og på stærkt ændrede præmisser.

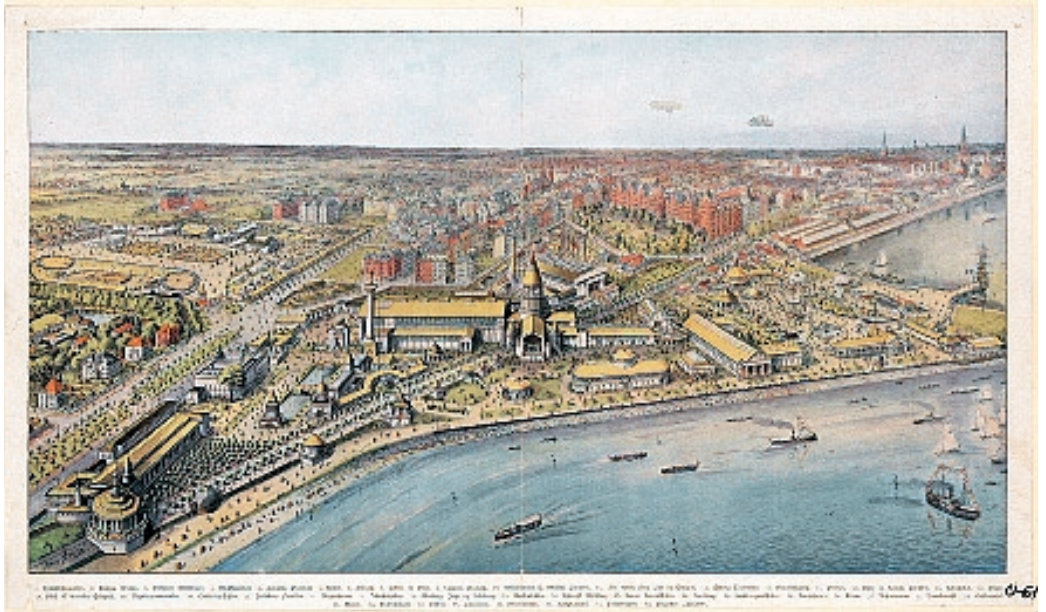
Rosen og Den hvide By ved Havet

Landsudstillingen i Århus 1909 var en satsning, der i såvel samtid som eftertid skabte respekt om de danske provinsers hovedstad og om de kredse, der stod bag de helt ekstraordinære udspil, som kendetegnede begivenheden.

Centralt i de forberedende overvejelser stod spørgsmålet om, hvor udstillingen skulle placeres, og dernæst om, hvem der skulle være udstillingens arkitekt. Valget faldt på et areal beliggende syd for byen på de nyerhvervede Marselisborg-arealer langs den nordlige side af skoven Friheden, og som udstillingsarkitekt valgte man med tilslutning fra byens akademiske arkitekter den erfarne og velanskrevne Anton Rosen.

Rosen gjorde straks sin indflydelse gældende. Udstillingsarealet kunne og skulle udvides og forskydes mod øst. Landsudstillingen skulle efter Rosens mening som et midlertidigt i sig selv hvilende minisamfund først og fremmest knyttes til bugtens strande og vande, for "her var, set med eet Øjekast samlet noget af det skønneste dansk Natur kan byde". Sådan blev det, og det var, som allerede antydet, en hvid by ved havet, der 18. maj 1909 kunne åbne portene for den halve million besøgende, som det skulle vise sig var gået gennem tælleapparaterne i udstillingsperioden frem til afslutningsdagen 3. oktober.

Landsudstillingen havde meget at byde sine gæster. Smukke og smukt beliggende bygninger placeret i en velgenemtænkt og helt enestående arkitektonisk ramme. Udstillinger af mange slags, en folkepark med underholdning for enhver, en abessinierlandsby med appel til det eksotiske, en stationsby opført som en mønsterby på forslag af Akademisk Arkitektforening, en yderst populær og meget elegant hovedrestauration samt – og ikke mindst – erhvervslivets imponerende iscenesættelse af sig selv rundt om og langs med alleer og promenader.

Politikens pavillon og Holms borgmestergård

Den succesrige opkomling i den danske bladverden, dagbladet Politiken, var naturligvis også på pletten, da det gik løs. Med en cirkelrund, ikke særlig stor, men alligevel monumental pavillon beliggende på et af udstillingens bedste strøg og naturligvis tegnet af Anton Rosen. Herfra udgik dagens sprøjte. Skrevet, redigeret og trykt på stedet. Sådan var Cavling.

Og højt hævet over udstillingsterrænet, hvor nu Standparken præsenterer sig mellem Strandvejen, Marselis Boulevard, Hendrik Pontoppidansgade og Svendborgvej, kunne opmærksomheden næsten ikke undgå at blive fanget ind af et forunderligt syn. Et fata morgana. Den secherske gård, som gennem tre hundrede år og indtil fornylig havde haft sin plads inde midt i byen på hjørnet af Lille Torv og Immervad, genskabt i al sin fordums væld som ramme om Landsudstillingens historiske udstilling. Her, kan man sige, skabte Peter Holm, lærer ved det kommunale skolevæsen og translator, Købstadmuseet Den Gamle By. Helt uden sværdslag gik det ganske vist ikke, men 23. juli 1914 kunne Den Gamle By åbnes for publikum. Nu stod den secherske gård – Den gamle Borgmestergård – på Torvet, sådan som vi kender den

Udstillingsarealet ved Landsudstillingen i Århus 1909 set fra sydøst. Udstillingsområdet afgrænsedes mod byen af Skanseanlægget, afdennybebyggelse langs Hendrik Pontoppidans Gade og af Dalgas Avenue. I billedets midte ses som udstillingens vartegn det 60 meter høje elektricitetstårn. Politikens pavillon synes lillesom den ligger til venstre for elektricitetstårnet med den enorme industrihalsom baggrund.

i dag, og begyndelsen af Algade var lagt med den krummede havemur, der malerisk blev brudt af den indbyggede havepavillon, før man nåede til Borgmestergårdens foreløbig eneste nabo, Frands Hansens Hus.

Med Blækhuset, Rosens pavillon i Nærum hed aldrig andet, tilbage i Århus og i købstadmuseets varetægt ses der nu utålmodigt frem til den dag, de to huse fra Landsudstillingen, pavillonen og borgmestergården, på ny kan ses i hinandens selskab. Væsentlige forudsætninger er på plads, men spørgsmål, som har at gøre med lokalisering og finansiering, er endnu uafklarede. Sådan tog situationen sig vist også ud for Peter Holm i årene efter det heldige udspil ved Strandvejen, og det gik endda. Translatøren fik sin vilje. Den Gamle By kom til verden.

Litteratur

Politikens Historie set indefra 1884-1984, bind I-II, ved Bo Bramsen, Politikens Forlag, 1983 og 1984.

Landsudstillingen 1909, udgivet af Tappenstreggruppen, Aarhus 1984.

Gunnar Sandfeld: Søllerød – som det var engang. Langs Mølleåen, 7. samling 1980.

Det Kongelige Vajsenhus. Vajsenhusets hjemmeside (www.vajsenhuset.dk).

Ning de Coninck-Smith: Svagbørnsskolen, Folkeskolen nr. 28, 2003. (§4. Fra internettet.)

Bo Bramsen: Den gamle By i Århus. Købstadmuseets historie, topografi og liv i hverdag og fest, Århus 1971.